

VESTUVIŲ VERKAVIMAI RAUDŲ MELODIKOS KONTEKSTE

AUŠRA ŽIČKIENĖ

Iki šiol nei vestuvių verkavimų, nei kitos paskirties raudų melodikos nėra pelnusi didelio mūsų folkloristų dėmesio. Apie ją šiek tiek yra rašiusios mūsų etnomuzikologės J. Čiurlionytė¹, G. Četkaskaitė² ir L. Burkšaitienė³. Apibendrinus jų iškeltas mintis, apie raudų melodiką galima pasakyti štai ką.

1. Raudų raidos istorijoje pastebimi tie patys dėsniniai kaip ir dainų žanruose. Geriausi yra elementariausi pavyzdžiai, vėliau jie plėtojami ir tobulinami, kol žanro saulėlydyje raudos priartėja prie dainų melodikos ir, nebetekusios prasmės bei praradusios natūralią aplinką, išnyksta.

2. Raudų melodika yra improvizacinė, o pastoviausias jos darinys – kadencija. Tam tikrais tarpsniais pasikartodama, kadencija išryškina daugiau ar mažiau užbaigtas melodijos grandis, išskaido tekstą eilutėmis.

3. Raudų melodinių tipų nėra daug. Jie turi savitų, etninių regionų muzikiniam mąstymui būdingų bruožų. Vienoje apylinkėje jų būna keletas.

4. Vieni melodiniai tipai taikomi vestuvių, kiti – laidotuvių raudoms.

5. Dzūkijoje vestuvių verkavimų melodinius tipus perėmė piemenų verkavimai.

Visos šios mintys labai svarbios, nusako raudų melodikos esmę, tačiau tartos tarsi probėkšmais. Kiekviena jų beveik galėtų tapti atskiros studijos postūmiu, nes visos prašyte prašosi išsamiau tyrinėjamos. Čia norėtusi nuodugniau aptarti tik ketvirtąjį straipsnio pradžios teiginį – apie savitus vestuvių verkavimų ir laidotuvių raudų melodijų tipus.

Iki šiol nebuvo visai aišku, kas yra raudos melodinis tipas. Kokie parametrai padeda aprėpti viso raudų žanro melodiką? Kokie raudos melodinio modelio dėsniniai? Pasitelkusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto melodijų kartoteką, kurioje yra šiek tiek daugiau nei 200 raudų melodijų iš Lietuvių tautosakos rankraštyno bei spausdintų šaltinių, pamėginau atsakyti į šiuos klausimus. Tik išsiaiškinus, kas sieja visas raudas, galima kalbėti apie jų funkcinių grupių skirtumus.

Raudų melodiką jungia ne tik improvizaciškumas, lakoniškas intonacijų žodynas, archajiškas intonavimas, astrofika. Keletas gana griežtų struktūros dėsningumų gali paaiškinti organizuojantį melodinio modelio vaidmenį besiliejančioje poetinio teksto žodžių, minčių, vaizdų lavinoje. Juk kaip tik melodinis modelis, anot L. Saukos, sukuria apylygę raudos poetinio teksto silabiką⁴.

Dėsninga yra atramos tonų, dermių ir intonacinių kompleksų kaita, nors nestabilūs, kintantys, slidinėjantys atramos tonai reliatyvūs.

Tercija besiremiančių melodijų pluoštas pats didžiausias. Tai visų raudų žanro funkcinių grupių melodijos, paplitusios visur, kur egzistuoja raudos; mažiausiai, atrodo, Švenčionių ir Ignalinos apylinkėse. Labai gerai matyti, kaip dermės ir intonacijų žodyno ypatumai kinta keičiantis vietovėms (pvz. 1–4). Visos šių pavyzdžių raudos grįstos kintančia ar kylančia užpildytos tercijos slinktimi. Tačiau didžiosios tercijos slinktis būdinga tik Aukštaitijai į šiaurę nuo Ukmergės, o apie Ukmergę, Uteną, Anykščius, Rokiškį labai dažna subkvartos intonacija ir pagrindinės tonikos apdainavimas.

Čia galima grįžti prie vestuvių verkavimų. Apie Varėną, Alytų, Šalčininkus, Trakus vestuvių verkavimuose įprasta neužpildyti tercijos (pvz. 5). Keletas tokių pavyzdžių kartotekoje yra iš Ukmergės apylinkių. Formaliai neužpildytos tercijos verkavimais būtų galima laikyti ir keletą Ignalinos apylinkėse užrašytų melodijų (pvz. 6), jei neatsižvelgtume į kitus niuansus: dzūkų melodijose visą laiką svyruoja du garsai, rytų aukštaičių melodijų pagrindas – vieno garso repeticija. Ilga repeticija būdinga ir kitokių atramų Rytų Aukštaitijos raudų melodijoms. Įdomu, kad dzūkų raudotojos, pri-raudojusios daug raudų (Ieva Krukoniūtė iš Merkinės parapijos, Ona Palevičienė-Uždavinytė iš Pašalčių apylinkės), neužpildytos tercijos nelaiko griežta vestuvių verkavimų modelio taisykle: čia pat verkauja taip, kaip anksčiau raudojo mirusiojo (ir ne tik kreipdamosi į mirusius tėvus vestuvėse, bet ir kitais atvejais), čia pat – neužpildytos tercijos motyvu.

Pasitaiko ir grįstų neužpildyta tercija laidotuvių raudų, tik pastarųjų nėra daug (pvz. 7).

Sekundtonalios melodijos su subkvartos atrama – tai vestuvių verkavimai. „Aukštaičių melodijose“⁵ buvo skelbtos tokios melodijos, užrašytos Rokiškio rajone. Leidinio parengėja laiko jas unikaliomis⁶. Iš tiesų, tokiais garsais besiremiančių melodijų yra ir daugiau (pvz.8,9), ir visose jose skamba subkvarta, pagrindinės tonikos apdainavimas – intonacijos, jau anksčiau minėtos kaip tipiškos Vidurio ir Šiaurės Aukštaitijos raudoms. Jos vienija šiuos verkavimus ir terctonalias aukštaičių raudas.

Kartotekoje, kuria buvo naudotasi, yra pluoštelis Varėnos apylinkių raudų, sąlygiškai besiremiančių kvarta. Vienos jų – žemyn krintančio tetrachordo motyvo kartojimu paremtos melodijos. Kvarta čia dažnai nei kartojama, nei pabrėžiama. Kitos taip pat sąlygiškai kvarttonalios, nes čia tercijos ir kvartos atrama konkuruoja. Raudotoja tarsi po truputį „įsiaudrina“, kartu plėsdama melodijos apimtį (pvz. 10).

Yra dar viena melodijų grupė, kurios atramos tonai negali būti nusakomi vienu žodžiu – kiekvienas jų trichordo – tetrachordo – pentachordo intonacijų garsas savarankiškas. Tai daugiausia Rytų Aukštaitijos ir Šalčininkų apylinkių melodijos, keletas – iš kitur (pvz. 11, 12, 13).

Viena užrašyta Ignalinos rajone laidotuvių raudos nuotrupa, remiasi tritoniū (pvz. 14).

Raudos, rečituojamos neapibrėžto aukščio garsu ar tiesiog kalbamos, padrikos formos, nebetekusios tradicinių poetikos priemonių, vaizdų, paskirties, turėtų būti laikomos tiesiog netradicinėmis. Apie jas derėtų kalbėti skyrium. Dabar jas paliekame neaptartas.

Atrodo, visai netyrinėtas raudų melodikos aspektas – forma. Ji laikoma tiesiog astrofine ($A_1 A_2 A_3 \dots$). Jei žiūrėsime ne į vieną melodijos eilutę, o į jų visumą raudoje, raudos formoje aptiksime dėsningumą. Pirmiausia galime remtis poetiniu tekstu, kurio forma komponuojama pagal griežtą dėsnį, apibrėžtą L. Saukos, tyrusio laidotuvių raudų poetinio teksto metra⁷: trumpos (5–7 skiemenų) eilutės yra vientisos, o ilgesnės negu 8 skiemenų skyla dalimis. Be to, ilgos (10 ir daugiau skiemenų) eilutės raudoje visada kaitaliojasi su apyilgėmis (8–10 skiemenų) ir trumpomis. Sunku patikėti, kad raudų, kuriose žodis ir garsas organiškai susiję, melodikos formoje atrastume ką visiškai netikėto ir priešingo. Tas pats dėsnis pasirodė esąs universalus įvairios paskirties raudoms ir su jų paskirtimi nesusijęs.

Raudos melodijos formos ląstelė yra eilutė, dažniausiai turinti 5–7 teksto skiemenis. (Išplėtos formos sudėtyje arba raudose, esančiose ant tradiciskumo ribos, pasitaiko 4 arba 8 skiemenys.) Tokia ląstelė net ir išplėtos eilutės formos melodijose esti pastebima. Labai dažnai kaip tik tokie (elementarūs) būna pirmieji kreipiniai raudoje, po to tarsi „išibėgėjama“.

Dzūkijoje ir aplink ją (Trakų, Kaišiadorių, Širvintų, Jonavos, Ukmergės, Šakių, Prienų rajone), taip pat Rytų Aukštaitijoje raudų melodijas dažniausiai sudaro elementari, nuolat kartojama ląstelė (žr. pvz. 1).

Kaip tokia forma plėtojama? Praplėsta 1–2 skiemenimis, ji ne visuomet esti dvilypė jau vien todėl, kad neturi melodijos rutuliojimosi požymių – monotoniškai kartojamas vienas kelių garsų motyvėlis. Tokia vėlgi yra Dzūkijos, Rytų Aukštaitijos, Suvalkijos ir aplinkinių rajonų raudų melodikos forma (pvz. 2). Apyilgės eilutės čia dažnai kaitaliojasi su trumpomis.

Dvilypės, atskirtos netgi pusine kadencija ir turinčios pastebimų strofinės formos užuomazgų (pvz., melodijos „klausimas“ ir „atsakymas“) melodijos ypač būdingos Vidurio ir Šiaurės Aukštaitijos raudoms. Jos dvilypumą labai dažnai ir išlaiko, nevarijuoja (pvz. 15).

Nuo Dzūkijos į vakarus ir į šiaurę raudų melodijos dažniausia labiau išplėtos. 10 skiemenų ir ilgesnės eilutės kaitaliojasi su apyilgėmis ir trumpomis (pvz. 16). Tarp tokių yra melodijų, kuriose visos raudos forma arba jos atkarpos įgyja tam tikro vientisumo, lyg dainos posmuose. Profesorė J. Čiurlionytė tokį reiškinių jau įvardijo kaip raudų nykimo stadiją. Ko gero, ji turėjo galvoje ir eiliuotas izosilabinio teksto (pvz., 4 arba 8 skiemenų eilutės) raudas (pvz. 17).

Pridursime, kad nė viena formos stadija nėra susijusi su kuria nors raudų žanro grupe.

Raudų melodijos grupuojamos ir dar vienu – teksto ir melodijos santykio nulemtu kadencijų pobūdžio aspektu pagal tai, ar jos akcentinės –

Vai mo-tu-la ma(no),

transakcentinės –

Mo-tu-la ma-no

ar – apyilgės ir ilgos eilutės raudose – mišrios. Vis dėlto nedrįstume teigti (juo labiau kad teko disponuoti nedideliu medžiagos kiekiu), jog kadencijų pobūdis yra ypatingai susijęs su raudos funkcija. Kas skatina transakcentaciją, nėra taip paprasta atsakyti. Šį klausimą, pasitelkęs laidotuvių raudas, yra šiek tiek nagrinėjęs R. Astrauskas. Vestuvių verkavimuose transakcentacijos reiškinys taip pat egzistuoja, tačiau jo prigimties klausimas dar laukia savo valandos.

Taigi, išnarsčius raudų melodiką segmentais, rikiuojasi melodiniai tipai, pagrįsti segmentų kombinacijomis.

Terctonalus trumpos eilutės tipas (galbūt ir jo versijos su skirtingo pobūdžio kadencijomis). Tai Varėnos, Alytaus, Šakių, Prienų, Šalčininkų, Jonavos, Ukmergės apylinkių tipas. Kaip tik jo viduje susidaro aiškiai funkcija paremtų intonacine sandara išsiskiriančių melodijų grupė – vestuvių verkavimai, grįsti neužpildyta tercijs. Čia susikaupę gal net 80–90 nuošimčių visų neužpildytos tercijs verkavimų. Kiti nuošimčiai priklauso *terctonaliam apyilgės eilutės formos tipui* ir vėl yra iš Dzūkijos arba netoli nuo jos. Tipas paplitęs apie Varėną, Alytų, Lazdijus, Šalčininkus, Prienus, Marijampolę, Širvintas, Molėtus, Ignaliną, Ukmergę, Anykščius, Panevėžį, Pasvalį, Biržus ir net Baltarusijoje, Varenavo rajone, Gardino srityje.

Kituose tipuose, kurių melodijos remiasi tercijs, – dviejų dalių ir ilgos eilutės formos – neužpildytos tercijs vestuvių verkavimų nėra. Neišryškėja jie ir kaip nors kitaip nei šiuose, nei kitokių atramos tonų tipuose. Kai teturime vieną ar keletą unikalių vestuvių verkavimų, deja, negalime teigti, kad neegzistavo to paties tipo kitos paskirties raudos.

Taigi belieka apibendrinti.

Vestuvių verkavimai iš kitos paskirties raudų išsiskiria tik Dzūkijoje ir netoli jos, ir tik dvejetainio melodinių tipų viduje. Šie verkavimai konstruojami pagal tokius pat dėsnius kaip ir kitos raudos, o skiriasi nuo jų intonacijų žodynu. Todėl, vartojant specialius terminus ne dzūkiškoms vestuvių raudoms pavadinti, ko gero, reikėtų atsižvelgti tik į poetinį tekstą, ne į melodiką. Joje, matyt, dar apčiuopiama senoji, archajiškoji universali raudų funkcija, sukūrusi pirminį raudos melodijos modelį.

Lieka ir vienas „bet“. Paprasčiausio modelio melodijos turėtų būti seniausios, bet kodėl kaip tik jame pastebima konkreti vestuvių verkavimų diferenciacija? Čia, matyt, neužteks vien tik struktūros pjūvio...

1 pvz.

Daržininkų k., Šalčininkų raj.
LTR 3219(284)

$\text{♩} = 168$

Vai mo - tu - la ma(no), mo - tu - la šir - de(la),
vai, kur tu pas - ren(gei), ko - kion ke - lio - nė(tėn):
ar in aukš - tų kal - ne(lį), Vai Die - vu - liau ma(no)...
ar in ža - lių gi - re(tį)?

2 pvz.

Kermušijos k., Ratnyčios apyl., Varėnos raj.
LTR 3194(151)

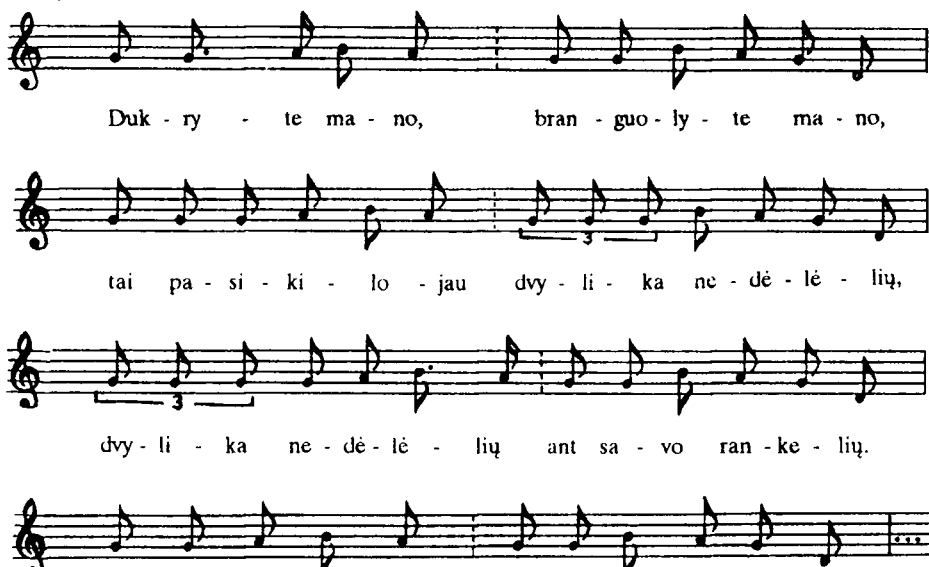
$\text{♩} = 208$

Par - va - žia - vom iš šven - tos baž - ny - čė(tės)
o be rū - tų vai - ni - kėl(io) ir be di - džios va - la - tės di - džiau(sios).
Oi, kur ma - no mo - tu - la se - niau(sia), ko ne - klau - sė pas duk - re - lį my - li - miau(sių),
ar su riau - niu žie - de - lius mai - niau, ar su riau - niu sto - ge - lį sta - tiau...

3 pvz.

Mikalojūnų k., Daugailių apyl., Dusetų raj.
LTR 3195(15)

$\text{♩} = 204$

Duk - ry - te ma - no, bran - guo - ly - te ma - no,
tai pa - si - ki - lo - jau dvy - li - ka ne - dė - lė - lių,
dvy - li - ka ne - dė - lė - lių ant sa - vo ran - ke - lių.
Ka - da pa - ė - miau ant sa - vo ran - ke - lių...

4 pvz.

Velykūnų k., Leliūnų vls., Utenos aps.
LTR 31(151)

Ko gi ši - tie sve - te - liai su - si - rin - ko -
ar - gi ke - le - lio klaus - ti, ar bal - tų ran - ke - lių šil - ti?..

5 pvz.

Druskininkų k., Merkinės prp., Varėnos aps.
TŽ 2 p. 211

Oi ma - no bro - le - li, bro - le - li sa - ka - lė - li,

kol' jau - nas ne - ve - ly - si man gal - ve - lés pa - lenkt

vi - sam jau - nam jau - ni - mé - liui ir man jau - nam per - si - pra - šyt...

6 pvz.

Pažemiškio k., Dūkšto apyl., Ignalinos raj.
LTR 3786(110)

Dė - kui, ta - tu - ciu - ke, kų man' ne - šio - jai,
dė - kui, ta - tu - ciu - ke, kų man' už - auk - li(nai)...

7 pvz.

Jieznas, Jiežno raj.
LTR 3479(188)

$\text{♩} = 186$

Kel - kis, mo - tu - la, nuo bal - tos len - te - tės,
sto - kie, mo - tu - la, ant sic - ros že - me - tės,
ra - myk, mo - ti - né - la, sa - vo duk - re - lę...

8 pvz.

Jonavos k., Kriaunų apyl., Rokiškio raj.
BrAM 517c

$\text{♩} = 156$ poco rubato

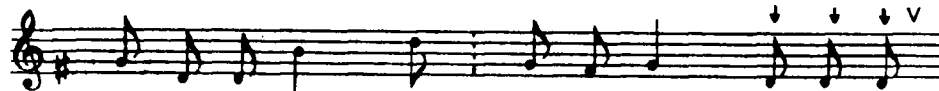
Se - su - te ma - na mie - la, se - su - te ma - na brun - gi,

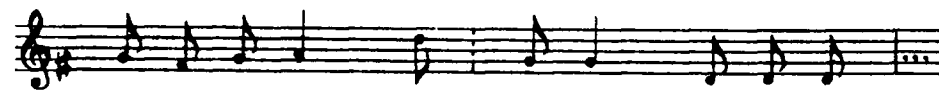
va - duo - ki ma - ne jau - nuo - ly - tį iš bal - ta sta - la - lia.

Ka ne - va - duo - si man' jau - na - ly - tes,

aš pa - da - ry - siu tau gi iš - ka - dē - tį:

kaip tu pa - sė - si ža - lias rū - te - las...

9 pvz.

Anykščiai, Utenos aps.
LTR 1537(145)

$\text{♩} = 174$

Ko gi ši - tie var - ge - liai čio - nai su - va - žia - vo,

ko gi ši - tie var - ge - liai da - bar čia su - vė - ja -

ar ke - lia - lia klaus - tų, ar ug - ne - las deg - tų?..

10 pvz.

Puvočių k., Marcinkonių apyl., Varėnos raj.
AED 98

Pa - virst - kit, žir - ge - liai, pi - l - kais ak - me - nė - liais,

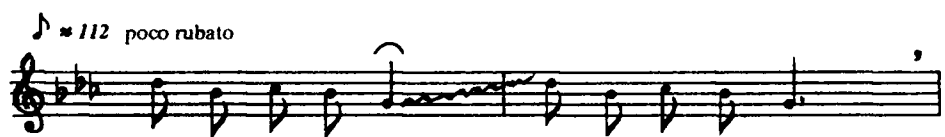
o sve - ti - mas pul - ke - lis - ža - lios gi - rios me - de - liais,

o a - š ne - lai - min - ga - (e)rai - ba ge - gu - žė - le...

11 pvz.

Vidutinės k., Striūnaičio apyl., Švenčionių raj.
LTR 6268(234)

Die - vu - li ma - no, aukš - tu - li ma - no,

gal - ve - la ma - no, tai kū tu su - mis - li - jai

dai - gi jau pa - lik - tie ma - ni su ma - žais vai - ke - liais...

12 pvz.

Motiejūnų k., Troškūnų vls., Panevėžio raj.
LTR 1540(81)

Die - vu - li ma - no, aukš - tu - lė - li ma - no,

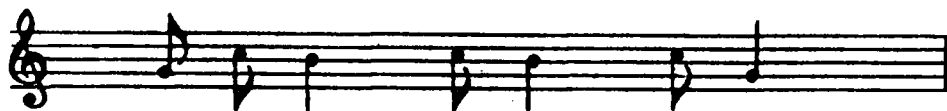
tai dėl ko iš ma - nį mo - ti - nė - tį pa - é - meį,

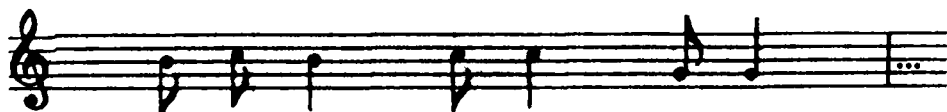
tai dėl ko ma - ni ma - žu - tį pa - li - kai...

13 pvz.

Žižmų k., Dieveniškių apyl., Ašmenos aps.
LTR 2399(32b)

Zva - ne - liai ma bran - giau - si,

zva - ne - liai a - la - siau - si...

14 pvz.

Dūkštas, Ignalinos raj.
LTR 3786(109)

Da - bar, ma - ti - ny - te, gi - loj da - be - tėj.
Už - pils ma - ti - ny - tį bal - tu smė - la - liu.

15 pvz.

Bajoriškių II k., Jonavos vls., Kauno aps.
LTR 881(77)

Jūs či - go - nė - liai pa - juod - vė - sé - liai,

ko su - va - žia - vot, ko su - dūz - gė - jot?..

$\text{♩} \approx 184$ rubato recitando

Ma - re - le, ry - tų ra - se - le,

Ma - re - le, švie - si sau - le - le, Ma - re - le, auš - ros žvaigž - de - le,

kam pa - li - kai pul - ką vai - ke - lių? Kas pri - glaus be - mo - ti - nė - lės?

Kelk, Ma - re - le, kelk, duk - re - le, aik pa - žiū - rėt sa - vo vai - ke - lių...

$\text{♩} = 66$

Nak - tį mie - go ne - mie - go - jai, die - nų ko - jas pra - u - lio - jai,

ak tu ma - no mo - ti - ny - te, tu ma - no bal - ta gal - vy - te.

So - pa gi ta - vo šir - de - tį - nu - tro - ti - jai sau duk - re - tį...

¹ Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. – V., 1969. – P. 132–136.

² Četkauskaitė G. Lietuvių dainuojamosios tautosakos melodijos // Lietuvių tautosakos apybraiža. – V., 1963. – P. 281–282.

³ Burkšaitienė L. Aukštaičių liaudies dainų melodijos // Aukštaičių melodijos / Paren-
gė L. Burkšaitienė, D. Krištopaitė. – V., 1990. – P. 23–24.

⁴ Sauka L. Lietuvių laidotuvių raudų metras // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai.
A. serija. – V., 1972. – T. 2(39). – P. 124.

⁵ Aukštaičių melodijos // Min. veik. – P. 514–518.

⁶ Ten pat.

⁷ Sauka L. Min. veik. – P. 121–133.

⁸ Astrauskas R. Raudos intonacija lietuvių muzikiniame folklore // Liaudies kultūra. –
1994. – Nr. 4. – P. 15–19.

MARRIAGE LAMENTATIONS IN THE ELEGIAC MELODY CONTEXT

AUŠRA ŽIČKIENĖ

Summary

The article attempts to answer the question whether marriage lamentations fit together with funeral laments (raudos) on a melody basis or if they possess original melody types as stated by previous researchers. With reference to the melody index with over 200 melodies of the type housed at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore therefore the explanation of the genre melody type of rauda has been sought for.

Rauda's rhythms is being segmented, every part of which (tones of base, form, nature of cadencies) discussed with relation to the function of rauda. On the basis of segment correlation the melody types of rauda are drawn up. Marriage lamentations appear to fall off the rauda type of other purposes but only in Dzūkija (east southern part of Lithuania) as well as in its vicinity and only inside two melody types. These lamentations are construed according to the same principles as are other raudos but differ in the intonation vocabulary. In the context of their rhythms thus separate terms for marriage or funeral lamentations should not be applied. The rhythms is unique with a still preserved archaic universal function of rauda which had but resulted in the primal melody model of rauda.